

«Τόποι-Μνημεία-Μουσεία για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης»

Μνημείο Ολοκαυτώματος

Ιστορικό κείμενο

Όσον αφορά την υλικότητα της εβραϊκής μνήμης στην πόλη, η παρουσία της κοινότητας καθίσταται ορατή μέσω δύο μνημονικών τόπων της συμπρωτεύουσας, του μνημείου της Σοά και του Εβραϊκού Μουσείου που ανεγείρονται το 1997, με την ευκαιρία των εορτασμών της πόλης ως πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης. Τα πρώτα βήματα για τη μνημειοποίηση της Σοά στη Θεσσαλονίκη έγιναν με μεμονωμένες προσπάθειες της Ισραηλιτικής Κοινότητας (ΙΚΘ) τη δεκαετία του 1960, όταν και ανεγέρθηκε ένα μικρό μνημείο στο κοιμητήριο της κοινότητας στη Σταυρούπολη. Το μνημείο αυτό σε συνδυασμό με τη συναγωγή ήταν οι δύο κύριοι τόποι ενδοκοινοτικής έκφρασης της συλλογικής μνήμης της κοινότητας, η οποία από το 1954 πίεζε τις δημοτικές αρχές για τη δημιουργία ενός μνημείου σε κεντρικό σημείο της πόλης, καθώς η θέση του υπάρχοντος μνημείου στο εργατικό προάστιο της Σταυρούπολης το καθιστούσε αόρατο και ανενεργό ενδεικτική μνήμη.

[...] Η κοινότητα συνέχιζε να υποστηρίζει πως ο κατεξοχήν τόπος εβραϊκού μαρτυρίου της πόλης, η πλατεία Ελευθερίας, θα έπρεπε να είναι ο χώρος που θα φιλοξενούσε ένα νέο μνημείο. Στο αίτημα αυτό οι δημοτικές αρχές αντέταξαν το επιχείρημα ότι η πλατεία είναι ακατάλληλη καθώς ένα τμήμα της χρησιμοποιούνταν ως πάρκινγκ.

Μια ξαφνική αλλαγή στη διαδικασία μνημειοποίησης επήλθε το 1996, ως αποτέλεσμα άσκησης πιέσεων της Κοινότητας στους θεσμικούς φορείς. Με επιστολές της προς το Υπουργείο Πολιτισμού στις 11 Ιουλίου 1996 η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης ζητάει την ανέγερση μνημείου. Στις 23 Αυγούστου 1996 προκηρύσσεται πανελλήνιος καλλιτεχνικός διαγωνισμός από το Υπουργείο Πολιτισμού, το δήμο Θεσσαλονίκης και την Ισραηλιτική Κοινότητα. Ο Ανδρέας Σεφίχά, πρόεδρος της Κοινότητας εκείνη την περίοδο, αντιτάχθηκε στην υπόδειξη του δήμου Θεσσαλονίκης να επιλεγεί ως χώρος ανέγερσης το πάρκο στη συμβολή των οδών Παπαναστασίου - Νέα Εγνατίας (σήμερα οδός Κ. Καραμανλή). Ο ίδιος αναφέρει:

«Ο φυσικός χώρος για την τοποθέτηση του μνημείου εξακολουθούσε να είναι για εμάς η πλατεία Ελευθερίας. Ο τόπος μαρτυρίου των Ελλήνων Εβραίων, που σηματοδότησε και την αρχή του τέλους για το 96% των μελών της κοινότητάς μας που χάθηκαν στο Ολοκαύτωμα. Αίτημα για την ανέγερση του μνημείου στην πλατεία Ελευθερίας υποβαλλόταν από την Κοινότητά μας από το 1954 στους εκάστοτε δημάρχους και απορριπτόταν από όλους. Η πλατεία Ελευθερίας, ένα ιστορικό σημείο της πόλης, όχι μόνο για τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης, ήταν πια χώρος πάρκινγκ που απέφερε έσοδα. Έκριναν ότι έτσι έπρεπε να μείνει. Πικράθηκα, αλλά όσο κι αν μου ζήτησαν να σχολιάσω για ποιο λόγο ο τότε δήμαρχος απέρριψε το νέο μας αίτημα και εφόσον είχε ληφθεί η απόφαση για την ανέγερση του μνημείου, δεν το έκανα. Δεν ήθελα να ανοίξουν και πάλι πληγές».

[...] Το 1996, το δημοτικό συμβούλιο αποφασίζει την ανέγερση ενός νέου μνημείου, σε περιοχή εκτός του νεκροταφείου. Το μνημείο, μία επτάφωτη

λυχνία που στηρίζεται σε σύμπλεγμα ανθρώπινων σκελετών, θα έβρισκε θέση στη διασταύρωση των οδών Αλεξάνδρου Παπαναστασίου και Νέας Εγνατίας, όπου βρισκόταν η παλιά εργατική συνοικία «151» δίπλα από το παλιό νοσοκομείο «Ιπλοκράτειο», δωρεά του βαρόνου Χιρς. Η κοινότητα συναίνεσε στην απόφαση, η οποία βέβαια απέκλινε και πάλι από την αρχική της πρόταση για την τοποθέτηση του μνημείου στην πλατεία Ελευθερίας.

[...] Το μνημείο απεικονίζει κάποιες μορφές που καίγονται στις φλόγες, σημαντικό αισθητικό στοιχείο που θυμίζει την ελληνορθόδοξη θυσία (π.χ. Κούγκι ή μονή Αρκαδίου). Τα αποκαλυπτήρια του μνημείου, σχεδιασμένου από τους Γιουγκοσλάβους Εβραίους αδελφούς Γλιντ, έγιναν στις 23 Νοεμβρίου 1997, παρόντος του προέδρου της Δημοκρατίας Κωστή Στεφανόπουλου. Η τελετή πραγματοποιήθηκε στη συμβολή των οδών Αλεξάνδρου Παπαναστασίου και Νέας Εγνατίας, με την παρουσία κυβερνητικών στελεχών από τη Γερμανία, το Ισραήλ και τις ΗΠΑ. [...] Στην τελετή παρευρέθησαν και Εβραίοι επιζώντες της Σοά, που παρακολούθησαν συγκινησιακά φορτισμένοι την τελετή για το πολυπόθητο μνημείο. Γι' αυτούς εγγραφόταν, έστω και καθυστερημένα, ο εκτοπισμός και το τραύμα στην άλλοτε «Ιερουσαλήμ» τους.

[...] Το μνημείο παρέμεινε στην περιοχή της παλιάς εβραϊκής συνοικίας πυροπαθών «151» μέχρι το 2006, όταν και ξεκίνησαν και πάλι συζητήσεις για τη μεταφορά του σε άλλο σημείο, λόγω της σχεδιαζόμενης κατασκευής πάρκινγκ στο Ιπλοκράτειο. Η πρόταση του προέδρου της Ισραηλιτικής Κοινότητας για την επιλογή της πλατείας Ελευθερίας επαναδιατυπώθηκε, και η άμεση (και αναπάντεχη) αποδοχή του δημάρχου δρομολόγησε την τελική τοποθέτηση του μνημείου στη μαρτυρική πλατεία. Αυτή η πρόταση υπήρξε επίσης αποτέλεσμα και της συμπτωματικής επίσκεψης του προέδρου του Ισραήλ Μοσέ Κατσάβ στην πόλη. Στις 16 Φεβρουαρίου 2006 ο Μοσέ Κατσάβ και ο πρόεδρος της Δημοκρατίας Κάρολος Παπούλιας επισκέφθηκαν το μνημείο. Την τελετή άνοιξε ο ραβίνος Φριζής, απόγονος του αξιωματικού Μαρδοχαίου Φριζή, που σκοτώθηκε στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-1941. Ήδη νωρίτερα, το 2003, ανεγέρθηκε το Μνημείο Πεσόντων Ελληνοεβραίων πολεμιστών Αλβανικού Μετώπου - Μνημείο Συνταγματάρχη Μαρδοχαίου Φριζή, έργο της αρχιτέκτονος Μαρίας Ζουρνά, στον χώρο του εβραϊκού νεκροταφείου.

[...] Τον Ιούλιο του 2000 και τον Απρίλιο του 2003 νεοναζί έβαψαν το μνημείο με σπρέι. Το 2004 καθιερώνεται η «Εθνική ημέρα μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Ηρώων και Μαρτύρων του Ολοκαυτώματος», με σημαντική καθυστέρηση συγκριτικά με άλλες χώρες. Άλλωστε, ακόμη και στη Γερμανία η καθιέρωση της 27ης Ιανουαρίου ως ημέρας μνήμης του Νταχάου, του Άουσβιτς, του Μαϊντάνεκ, του Σόμπιμπορ, αποσιωπήθηκε για πολλές δεκαετίες. Στο Ισραήλ η αντίστοιχη ημέρα μνήμης ονομάζεται Yom Hashoah και γιορτάζεται κάθε Απρίλιο. Για δύο λεπτά σε ολόκληρο το Ισραήλ ακινητοποιούνται όλα τα αυτοκίνητα, οι επιβάτες κατεβαίνουν από τα μέσα μεταφοράς, σειρήνες χτυπούν και οι πεζοί σταματούν να περπατούν. Στα εργοστάσια, στα σχολεία και στους δημόσιους χώρους σταματά κάθε εργασία και οι άνθρωποι θρηνούν για τα έξι εκατομμύρια θύματα της Σοά.

Δρουμπούκη, Άννα Μαρία (2014). *Μνημεία της Λήθης. Ίχνη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*. Αθήνα: εκδόσεις Πόλις. σσ. 286-287, 289-290, 291, 292-293, 295, 298-299.